

ÖRGÜT KURAMI YAZINI KAPSAMINI YENİDEN DÜŞÜNMEK: TÜRKİYE'DE HEMŞEHRİLİK VE HEMŞEHRİ DERNEKLERİ*

Hakan ERKAL**

Burcu ŞENTÜRK***

ÖZ

Sosyal bilimler felsefesinde 20.yüzyılda yaşanan gelişmeler, sosyal bilimlerin diğer tüm alanlarında olduğu gibi örgüt kuramı yazınındaki hakim bakış açılarının tartışılmasına ve örgüt kuramı yazının kendisinin eleştirilmesine sebep olmuştur. Özellikle 1970'lerin sonu ile başlayan yazınındaki çeşitlenme ve akademik bütünlükten yoksunluk örgüt kuramının kapsamı üzerine birçok tartışmaların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışmada örgüt kuramının kapsamı Eleştirel Kuram ve Postmodern düşünce temelinde ele alınarak, yazındaki hakim düşünce ve onun örgütlere bakış açısı sorgulanacaktır. Bu doğrultuda, çalışmada mevcut örgütler ve bu örgütler içinde şekillenen insana odaklanan hakim bakış açısının tersine, insanın örgütlenmesine ve bunun sonucu ortaya çıkan doğal örgüt yapılarına Türkiye ölçeğinde odaklanılacaktır.

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan sanayileşme dönemine kadar halkın önemli bir kısmı kırsal alanda yaşamış, kırdaki toplumsal hayat örüntüleriyle ve yüz yüze ilişkilene biçimleri geliştirmiştir. Fiziksel ve toplumsal yapısı hazırlanmadan hızlıca kentleşmenin gerçekleştiği de göz önüne alındığında kırsal pratiklerin, örgütlenme biçimleri ve ilişkilerinin kentte var olan örgüt biçimlerini değiştirmesi ve yeni örgütler ortaya çıkarması kaçınılmazdır. Bu çalışma kırdan göçün Türkiye'deki kentsel hayattaki örgütlenmeler ve yapılar üzerindeki etkisini tartışmakta ve bu bağlamda Türkiye'de gerek kar amaçlı gerek kar amacı gütmeyen örgütlerin bu kırsal ilişkilere ve kırdan kente göç sürecindeki toplumsal değişimlere bakılmadan anlaşılmasının mümkün olmayacağını öne sürmektedir.

Anahtar Kelime: Örgüt Kuramı, Eleştirel Kuram, Postmodern Düşünce, Doğal Örgütlenmeler, Hemşehri Dernekleri

RETHINKING THE SCOPE OF ORGANIZATION THEORY: BEING FELLOW COUNTRYMEN AND FELLOW COUNTRYMEN ASSOCIATIONS IN TURKEY

ABSTRACT

Similar to the other fields in social sciences, the ongoing discussions on philosophy of social sciences during 20th century have resulted for the dominant perspectives in organization theory literature to be argued. Especially, the diversity in the literature and the lack of academic unity starting with the end of 1970's, have led the flourish of discussions on the scope of organization theory itself. In this study, the scope of organization theory literature has been analyzed with the basis of Critical Theory and Postmodern Thought; and dominant paradigms in the literature and its perspective on organizations have been criticized. Therefore, this study aims to focus on the organizing activity of human and the natural organizational forms resulting from this activity in the context of Turkey, in contrast to the dominant paradigm in the literature and its view to the organizations by generally concentrate on the economic organizations and their functioning.

Until the industrialization period starting with 1950's in Turkey, the vast majority of society had been living in the countryside areas, been involved in countryside living patterns and developed face-to-face relationship forms. By putting in to consideration of instant migration of vast majority to urban areas by not preparing the physical and social infrastructure, it had been inescapable that rural practices of organizing and communicating forms had affected and changed the existing organizational forms in the cities and created new forms of organizations. This study has discussed the impact of the migration from rural to urban areas over the organizing practices and organizational forms in urban life in Turkey. Within this context, the study has asserted that it is impossible to understand the organizations, both profit-oriented and nonprofit-oriented, without looking at the rural patterns and the social changes occurred during the process of migration in Turkey.

* Bu çalışmanın ön versiyonu VI. Örgüt Kuramı Çalıştay'ında sunulmuştur.

** Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Araştırma Görevlisi ve Doktora Öğrencisi, hakan.erkal@ege.edu.tr

*** Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Araştırma Görevlisi ve Doktor, burcu.senturk@ege.edu.tr

Keywords: Organizational Theory, Critical Theory, Postmodern Thought, Naturally Formed Organizations, Fellow Countrymen Associations

Örgüt Kuramı Yazınına Genel Bir Bakış

Örgüt kuramı yazınına genel olarak bakıldığında, örgüt kuramlarını birbirleriyle karşılaştıran, onları sınıflamaya çalışan ve tarihsel olarak nasıl geliştiğini anlamaya çalışan birçok yayın ile karşılaşılmaktadır. Özellikle 1970'lerin sonu ile başlayan süreçte örgüt kuramı yazınındaki çeşitlenme ve akademik bütünlükten uzaklaşma durumunun (Ackroyd, 1992: 103; Üsdiken ve Leblebici, 2001: 281, Üstüner, 2006), bu çalışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenebilir.

Bu çalışmalardan etkili olanlarından birisi, Burrell ve Morgan'ın (1979) sosyal bilimler paradigmaları ışığında örgüt kuramını incelemeleridir. Bu çalışmanın ana fikri 'bütün örgüt kuramlarının bir bilim felsefesi ve sosyal bilimler felsefesinden temellendiği' düşüncesidir (Burrell ve Morgan, 1979: 1). Bu doğrultuda, öncelikle sosyal bilimler felsefesindeki yaklaşımlar nesnellik-öznellik ve değişim-düzen bağlamında konumlandırılmış, bu yaklaşımlar işlevselci, yorumsamacı, radikal hümanist ve radikal yapısalcı olmak üzere dört temel paradigma altında sınıflandırılmıştır. Yazındaki ana akım örgüt kuramlarının büyük bir çoğunluğu, nesnellik ve düzen sosyolojisi temelinde şekillenen işlevselci sosyal bilimler paradigması içerisinde konumlandırılmıştır.

Örgüt kuramı yazınındaki diğer önemli sınıflandırma, Stenley Deetz'in (1996) Burrell ve Morgan'ın (1979) incelemesine eleştiri olarak getirdiği çalışmasıdır. Burada, örgüt kuramları diyalojik (dialogic) olarak incelenmiş, öznellik-nesnellik ve düzen-çatışma sosyolojisi gibi ikilikler yerine bilim felsefesindeki bu yaklaşımların söylemsel olarak kavramlaştırma ve sorunsallaştırma kaynağına ve hakim sosyal söylemle olan ilişkisine göre karşılaştırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda yapmış olduğu sınıflandırmada, ana akım örgüt kuramı yazınının normatif söylem altında sınıflandırmış seçkin ve uzlaşmacı bir yapısı olduğunu belirtmiştir.

Bu çeşitlenmenin ve akademik dağılmanın nedeni olarak birçok fikir ortaya atılmıştır. Öncelikli olarak, sosyal bilimler felsefesindeki yöntem tartışmaları ve doğa bilimlerinin kavramlarının bu alandan çekilmesi, o zamana kadarki örgüt kuramı çalışmalarının üzerine temellendiği rasyonellik kavramı ve pozitivist yöntemin sorgulanmasına neden olmuştur (Ackroyd, 1992: 103). Diğer önemli bir konu ise, yöntem bilimsel tartışmaların ışığında sosyal bilimler felsefesindeki epistemolojik tartışmalardır. Bu dönemde, örgütlerin sosyal olarak inşa edildiğine dair yoğun bir düşünce gelişimi varken, örgüt kuramı analizlerinin akademik olarak yapılandırıldığı düşüncesi ağırlık kazanmıştır (Turner, 1990: 7). Bu yüzden örgüt kuramı çalışmalarının kendisi analiz edilir ve tartışılır hale gelmiştir.

Ackroyd (1992: 102), örgüt kuramı çalışmalarının kendi içinde kurumsallaşmış ve kendisinin örgütsel bir analize ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Örneğin, sosyoloji toplumun her kesimini ve genelini dikkate alıp analizin bunun üzerinden yaparken, örgüt kuramı çalışmaları bürokratik belirli bir yönetici çevresine hitap etmektedir. Bunun sonucunda, örgüt kuramı çalışmalarında toplanan veriler belirli kavramsal ve soyutlanmış çerçeve içerisinden seçildiği için sosyal bilimlerin diğer dallarının kullanımına açık değildir. Buna karşın sosyoloji çalışmalarında elde edilen veriler toplumun geneli ile ilgili olduğu için bu veriler diğer alanlarda da kullanılabilir olmuştur. Örgüt kuramının bu yapısı sonucunda, veri seçimindeki bu çerçevelenmiş durum pozitivist yöntem ile örgüt kuramı çalışanların kendini

meşru hale getirme aracı olarak ortaya çıkmıştır. Belirli kavramsal çerçeve ile seçilen veriler ışığında yaratılan kuramlar, örgüt kuramı çalışanlarının alan içerisinde otoriter olmasına sebep olmuştur (Ackroyd, 1992: 102-103). Ana akım örgüt kuramına yöneltilen bu eleştirilere ve akademik anlamda kuramsal bütünlüğün bozulmasına karşı önemli ana akım örgüt kuramcılarında biri olan Jeffrey Pfeffer'in verdiği cevap da son derece manidardır. Pfeffer (1994; aktaran Burrell, 1997: 16), örgüt kuramının üniversitelerde bir geleceğe sahip olmak istiyorsa çok daha bilimsel, merkezci ve elit kişilerden kurulu küçük bir grup tarafından kontrol edilmesi gerektiğini iddia eder.

Yukarıda sözünü ettiğimiz yöntem bilimsel ve bilgi bilimsel eleştiriler ışığında, örgüt kuramındaki hakim paradigmaya karşı, özellikle Avrupa'da, Postmodern ve Eleştirel örgüt kuramı çalışmaları ortaya çıkmıştır.

Postmodernizm, Eleştirel Kuram ve Örgüt Kuramı

Marksist düşünce temelinde şekillenen Eleştirel Kuram, Frankfurt Okulu düşünürleri tarafından geliştirilmiş ve yönetim ve örgüt alanında Eleştirel Yönetim Çalışmaları olarak yerini bulmuştur. Eleştirel kuramcılar, Postmodern bakış açısına benzer şekilde, Aydınlanma düşüncesi ile birlikte ortaya çıkan araçsal aklı ve pozitivist anlayışı eleştirmişlerdir. Doğa bilimlerindeki kuramlar nesneleştiricidir ve doğa bilimlerinin yöntemlerinin sosyal bilimlere uygulanması insanın nesneleşmesine, kendi doğasına yabancılaşmasına sebep olur. Ancak eleştirel kuramlar dönüşlüdür, yani failin içkin anlamda aydınlatıcı ve özgürleştirici bir bilgi arayışı içindedir. Bu yüzden, aydınlanma ile birlikte gelen pozitivist, ilerlemeci bilimsel kuramlar nesneleştirme ile insanın yabancılaşmasına hizmet eder (Geuss, 2013: 14-15).

Bu yabancılaşma bilimsel anlamda ideolojiler yoluyla hayat bulur. Bu yüzden eleştirel kuram bilimsel kuramların da ideolojik olduğunu ve güç ilişkilerinden ayrı düşünülemeyeceğini söyler (Adono ve Horkheimer, 2010; 10-17). Bu açıdan yönetim ve örgüt yazınına baktığımızda, pozitivist temelli hâkim bilimsel söylemin benzer şekilde nesneleştirme yoluyla örgüt içindeki insanı yabancılaştırdığını söyleyebiliriz. Örneğin işletmelerde stratejik yönetim adı altında yapılan şey, örgüt içindeki eşitsizliklerin meşrulaşmasından başka bir şey değildir. Yönetim erkini elinde bulunduran yönetici sınıfı hem problemi belirleyip hem de ne yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Strateji yöneticilerin uygulamalarını meşrulaştırmasına ve kendi çerçevelerine konumlandırması için bir araçtır (Alvesson ve Willmott, 2003: 104-105). Eleştirel Kuram, genel olarak örgüt kuramındaki hakim yönetsel bakış açısını ve bu bakış açısı ile oluşturulan kuramların hakim güç ilişkileri meşrulaştırmaktan başka bir şey olmadığını söyler.

Postmodernist kuramlara geldiğimizde ise, benzer şekilde epistemolojik ve metodolojik eleştiriler yapılmaktadır. Postmodernizm kavramı, kullanımı itibariyle hem modernizmi izleyen dönemin sonrasına göndermede bulunarak kendi içerisinde bir zamansallık taşıması; hem de bir düşünme, bilgiyi elde etme ve bunu yayma biçimi olarak bir epistemolojiye işaret etmesiyle, çekirdeğinde yer alan 'anlamın belirlenemezliği' varsayımını da kendi kavramsallaştırmasının içerisinde taşımaktadır. Habermas (1995; aktaran Halis, 2011) kavramın ilk kez 1939 yılında, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen 1918-1939 yılları arasında şekillenmeye başlayan bir dönemi ifade etmesi bakımından Toynbee tarafından kullanıldığını öne sürmektedir.

Kavramın içerik kazanması ve yazınsal anlamda tartışma konusu yapılması ise Lyotard'ın 1979 yılında yayımlanan Postmodern Durum adlı kitabının çıkışına rastlamaktadır. Lyotard (1994: 93), temelini Aristotales, Descartes ve John Stuart Mill gibi düşünürler tarafından atılan neden-sonuç ilişkileri üzerine kurulu doğrusal mantığın ürünü olan Modernizm düşüncesi ile bilimsel bilgi üretiminin ne derece mümkün olduğunu tartışmaktadır. Buna göre üretilen bilginin, bilginin alıcıları olan kitlenin onayını alabilmesi için, kanıtlara dayalı olarak üretilmesi gerekmektedir. Üretim sürecindeki temel kaygının onaylanmak olması sebebiyle bilimsel bilgi, önceden tasarlanmış olan yapay bir sürecin içerisindeki tek bir kesiti ifade etmesi açısından bilimsel gerçekliğin yalnızca kısırlaştırılmış bir çarpıtması olarak kalmaktadır. Lyotard, bilimsel bilgi üretimindeki denetim kriterinin 'hakikat değil işlersellik yani girdi/çıktı denklemindeki en iyi imkanı elde etmek olduğu' (1994:101) modern anlayışın dil oyunlarında sıkışıp kaldığını; bu nedenle bilginin doğasındaki değişimlerin kaçırıldığı ve bilgi alanının bu yolla sınırlandırıldığını ifade etmektedir.

Eleştirel kurama benzer bir şekilde, Postmodernizm kavramının konumlandırılması noktasında Lyotard, 'devralınan tek şey sadece dün ise' (1994:155) ve bu anlamda modernist bilgi üretimi üzerinde veya ona karşıt olarak yükseliyorsa kavramdan şüphe etmek gerekliliğini vurgulamaktadır. Gibson Burrell da, Lyotard ile benzer görüşleri savunur: "Mesele, yönetim ve örgütlenme davranışlarına bakışımızda bilimin merkeze konulmasıdır. Bilim, bir yığın dinamik şeyin içerisine daima durağan olanı yerleştirerek işe başlar. Ceteris paribus kalıpları, deney ve laboratuvar, gerçek dünyanın ebedi akımını durağanlaştırma yollarıdır" (Burrell, 1997: 18).

Bu doğrultuda baktığımızda ana akım örgüt kuramı yazını, değişen örgütlenme tarzlarını ve örgütleri statik olarak incelemektedir. Geleneksel örgüt kuramı kavramsallaştırma şekilleriyle kurumsal yaşamın değişken yapısını durgun olmaya zorlayarak onu araştırma nesnesi haline getirmektedir. "Kavramlar, kurbanlarını sınıflandırıp etiketleyerek hatırı sayılır derecede karmaşık bir mahkûmiyet meydana getirirler" (Burrell, 1997: 19). Sınıflandırma, sıraya koymayı ve hiyerarşiyi birlikte getirmektedir. Bilim felsefesi açısından bakılırsa bu bir metafizik yaklaşımdır ve özellikle Derrida ve Heideger bunu eleştirmektedir (Küçülalp, 2008: 256-257). Örgütlenmenin zaman içinde değişen dinamik yapısı, varlıksal anlamda soyut metafizik örgüt kavramına ve o örgüt kavramı bağlamında yaratılan diğer metafizik kavramlara indirgenmiştir.

Yöntem bilimsel anlamda bu kavramsallaşmaya anketlerin hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Anketler, anketi düzenleyenlerin yarattığı kavramsal çerçeve ile şekillenmiş, belirli bir zaman kesitinde elde edilmiş verilerdir. Buradan elde edilen seçili veriler temelinde oluşturulan kuramlar, kavramsal çerçeveyi oluşturanların uygulamalarını genelleştirmesine ve meşrulaştırmasına hizmet etmektedir (Ackroyd, 1992: 102-103).

Modernizm kampında neden-sonuç ilişkileriyle kavramaya çalıştığımız; ideal düzen, ilerlemecilik ve süreklilik peşine düştüğümüz bu 'doğrusal' dünyada Postmodernizm, aklın ölümünü ilan etmiş ve denklemlerimize sığdıramadığımız çoklu gerçekliklerin kapılarını aralamıştır. Buna göre gerçeklik, nesnelere düzenine bakılarak elde edilebilecek 'dışarıda' konumlanmış donuk ve kendinden bir yapı değil; öznelerin yapıyla karşılıklı etkileşim süreci içerisinde ortaya çıkan çoklu anlamlarla beliren dinamik bir süreci ifade etmektedir (Linstead, 2004: 4). Benzer şekilde eleştirel kuram, geleneksel kuram olarak isimlendirdiği ve aydınlanma düşüncesinin temellendirdiği ilerlemeci, nesneleştirici ve genelleyici bilim

anlayışını eleştirmiştir. Buna göre, geleneksel kuramdan farklı olarak "Eleştirel kuram faillere içkin anlamda aydınlatıcı ve özgürleştirici bir tür bilgi veren dönlü kuramlardır" (Geuss, 2013: 15). "Anlama gücünün asıl isteği şeyleşmenin olumsuzlanmasıdır" (Adorno ve Horkheimer, 2010; 14). Bu yüzden, Adorno, Marksist kuramdaki ve Hegel'in diyalektiğindeki sentez veya tamamlanmaya, yani ilerlemeci yapısına karşıdır.

Örgüt kuramı açısından konuya bakıldığında, bu anlayış örgütlerin ve örgüt yapılarının doğrusal düz bir çizgi ile ilişkilendirilmesi ile ortaya konulmuştur. Sözlünü ettiğimiz doğrusallık sadece günümüz örgütlerinde değil, geçmişteki yönetim uygulamalarında ve örgütsel yapılarda kendini göstermektedir. Piramitlerin mimarisinde kullanılan geometride, 19. yüzyılın demir yolları izinde ve günümüz üstün tasarımlı otobanlarında örgüt hep ileriye gidilen düz çizgi ile ilişkilendirilmiştir. "Örgütsel ilkeler; kullanılış şekli vesilesiyle iletişim kurabilmek için yapı tasarımlarında bel bağlamış olduğu doğrusallığı bariz bir şekilde barındırır. Böylece bizler, 'dikey' ve 'yatay' iletişime, emir-komuta 'zincirine', bilgi 'aktarımına', zaman 'çizelgelerine' ve kontrol 'süreleri'ne tabii olmuş bulunmaktayız" (Burrell, 1997: 10). Örgütlerdeki bu doğrusal mantık bürokrasi ile de paralellik göstermektedir. Gibson Burrell (1997: 11) Avrupa akılcılığının bürokratik yapılardaki örgütsel bağlara sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bürokrasinin yetki sahibi olanlar tarafından yönetilmek anlamına geldiğini belirtmektedir.

Eleştirel ve Postmodern düşüncede anlamların çoklu belirlenim süreci kullanılan dil ile ilişkilendirilmiştir. Modernist epistemolojide olduğu gibi söyleyen ve söylenen arasında doğrusal bir ilişki yoktur. Dil bir nesneyi temsil ederken aynı zamanda onu tekrar oluşturmakta ve anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla anlam bireyin gerçekliğinde sürekli yaratım ve inşa halindedir. Bu da Postmodern düşüncede evrensel gerçeklik fikrinin reddi olarak ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2010: 382). Bu yüzden, modernist düşünce bilimsel bilgi adı altında diğer bilgi türlerini yok sayıp tahakküm altına almakla suçlanmıştır (Burrell, 1997: 182). Eleştirel kuram ise, dil konusunda güç ilişkileri ile ideoloji arasında ilişki kurmaktadır. Hakim bilimsel ideolojinin toplum içerisindeki eşitsizliği ve insanın yabancılaşma sürecini ideolojik söylemler aracılığıyla meşrulaştırdığını belirtir (Geuss, 2013: 15-16).

Foucault (2011), Bilginin Arkeolojisi adlı kitabında düşünce üretiminin dil aracılığıyla yapıldığı her durumda, dilin ideolojik söylemlerle yüklü olmasından dolayı, özgür düşünme eyleminin mümkün olamayacağını ve dilin bir baskı ve tahakküm aracı olmaya devam edeceğini belirtmektedir. Bu anlamda, fikirlerin belirlendiği 'yapı' nedeniyle bilgi üretimimiz her koşulda yapının sınırlarıyla daraltılmıştır ve yapı içerisindeki dili kullanıyor olmamızdan dolayı fikirlerin özgürlüğünden söz etmek, yapıyı sökmek, mümkün olmamaktadır.

Örgüt kuramları açısından baktığımızda geleneksel örgüt kuramı, örgüt yapıları ve kavramsallaştırmaları ile yönetsel bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede yaratılan söylemler ve kullanılan dil yönetme erkini elinde bulunduranların dilidir. Bu durum geleneksel örgüt kuramı içerisinde kadınlar, dini ve etnik azınlıklar, yaşlılar, eşcinseller gibi ötekileştirilmiş kesimlerin yok sayılmasını doğurmaktadır (Boje, 1999: 5; aktaran Yıldırım, 2010: 386). "Geleneksel örgüt kuramının yaptığı şey insanlığın tüm kesimlerini bastırmak ve onları sessiz kalmaya zorlamaktır" (Burrell, 1997: 12).

Bu tartışmalar ışığında kısaca özetlemek gerekirse postmodernizm kavramsallaştırmasında temel ayırıcı noktalarını; aklın ölümü, nesnel gerçekliğe karşı çoklu gerçeklikler; dünyaya yönelik anlayışımızın nesnelere üzerinden değil sosyal bağlamdaki

anlamlar üzerinden kurulu olması; düzen ideali ve süreklilik, ilerlemecilik anlayışlarına karşın beliremezlik, kaos ve kompleksite anlayışının hakim olması; dilin, verili olan bir üstyapı olması anlayışa karşın konuşma esnasında özneler tarafından belirlenen bir inşa süreci olması anlayışları olarak sıralamak mümkündür. Eleştirel kuram da benzer epistemolojik temelle sosyal bilimlere bakmakta, özellikle insanın yabancılaşmasına ve makro düzeyde güç ilişkilerine odaklanmaktadır.

Yapılan tartışmalardan çıkarılacağı üzere, sosyal bilimlerin bir çalışma alanı olarak örgüt kuramının bilim felsefesi ve sosyal bilimler felsefesindeki tartışmalardan uzak kalamayacağıdır. Yukarıdaki bölümde yapılan tartışmanın amacı herhangi bir düşünce akımını kutsamak değil, örgüt kuramı alanındaki çalışmaların bu tartışmalar ışığında yeniden düşünülmesidir. Postmodernizm veya Eleştirel Kuram diye isimlendirelim veya isimlendirmeyelim özünde yapılan ve tartışılan, sosyal bilimler felsefesindeki ve örgüt kuramlarındaki hâkim epistemolojik ve metodolojik anlayışın eleştirisidir.

Örgüt Kuramı Kapsamını Yeniden Düşünmek

Yukarıda yapmış olduğumuz sorgulamalar ışığında, örgüt kuramının kapsamı hakkında bazı tespitleri aşağıda sıralayabiliriz:

1. Örgüt kuramı çalışmalarını kendi içinde sınıflamamızda (Üsdiken ve Leblebici: 2001) veya yönetim ile ilgili kuramsal yaklaşımların tarihsel gelişimini sıralamaya ve sınıflandırmaya çalıştığımızda genellikle endüstri devrimi sonrası yapılmış çalışmaların tarihsel başlangıç olarak kabul edildiğini görebilmekteyiz.

2. Örgüt kuramlarının kavramsallaştırmalarına baktığımızda, örgüt kavramı yine endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan, toplumsal örgütlenmenin büyük kısmına nüfus eden ve ekonomik üretimi gerçekleştiren örgütlenmeler olarak ele alındığını söyleyebiliriz.

3. Bu noktadan konuyu ele aldığımızda yukarıda ana akım örgüt kuramı yazınına yapılan tüm eleştirilerin temelinde, ana akım örgüt kuramlarının örgüt olarak genellikle işletmeleri, tarihsel olarak da kapitalist ekonominin gelişimini incelemesidir. Bu yüzden, ana akım örgüt kuramı doğuşunda ve tarihsel sınıflandırmasında hakim ideolojinin bilimsel söylemini üzerinde taşıdığını söyleyebiliriz.

4. Bu yüzden örgüt kuramı kapsamı toplumun geneline odaklanmaktan çok belirli bir yönetici kesime dair bilginin üretildiği, kendi içinde kapalı ve kendi metafizik kavramsal çerçevesi içerisinde bilginin yoğun olduğu dar ve elit bir alana sıkıştırılmıştır.

Yukarıdaki tespitler ışığında yazının kapsamını sorguladığımızda, ana akım örgüt kuramlarının örgütlenmenin doğasından ve örgütlenmenin temeli olan insanın kendisinden ve insanın örgütlenme ediminden uzaklaşıp, belirli sınırlandırmış zaman dilimi içerisinde belirli güç ilişkileri bağlamında ortaya çıkmış olan ekonomik örgütlenmeleri konu edindiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yüzden kuramın kapsamı, işletme denen kar amacı güden ekonomik örgütlerin oluşum nedenleri ve içindeki insanların kendisinden çok, endüstri devriminden sonra ortaya çıkan örgüt formunun nasıl işlediği üzerine yoğunlaşmıştır.

Bu çalışmada yazının tersine, insan hayatı ve örgütlenmesine odaklanılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, özellikle 1950'lerden sonra yaşanan büyük sosyal değişim ışığında köyden kente göçü ve onun sonucunda oluşan doğal örgütlenme biçimleri Türkiye ölçeğinde incelenecektir. Bunu yapmamızdaki amaç, bakış açımızı değiştirdiğimizde yazının

kapsamının ne kadar genişleyeceğini ortaya koymaktır. Bu açıdan bakıldığında, yazın yalnızca işletme temelli kuramlardan ve işletme temelli bakış açısından kurtulup, tüm toplumun genelinde meydana hem doğal hem de yapılandırılmış örgütlenme edimlerini ve bunun sonucunda ortaya çıkan örgütleri kapsamı içine dahil edebilecektir.

Türkiye’de Kırdan Göçün Kısa Tarihi

Türkiye’de temel olarak iki dalga halinde gerçekleşen kırdan kente göç, hem kentsel hem de kırsal alanda gerçekleşen yapısal dönüşümlere ve bu iki alan arasında sıkışmış yaşam kalitesi, iktisadi koşullar, iş fırsatları ve kamusal hizmetler açısından artan eşitsizliğe verilmiş bir cevap ve geliştirilmiş bir strateji olarak okunabilir (Ataay, 2001, Hemmasi ve Prorok, 2002). İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle başlayan süreçte, Türkiye dışa kapalı ekonomik sistemi terk edip devlet güdümlü kalkınma politikası ve sanayileşmeden yabancı kaynaklara dayalı tarımsal makineleşmeye dönmüştür (Boratav 2004: 94, Aydın, 2005: 28-30). Truman doktrinleri ve Marshall planları çerçevesinde Türkiye’nin yeni görevi Doğu Bloğuna karşı bir siper oluşturmaktır. Türkiye’nin böyle bir düzlemde üzerine düşen, tarımsal ürünleri arz etmek, geliştireceği yollar ile pazarlarını küresel piyasaya bağlamak ve makineleşme ile tarımsal verimliliği artırma olmuştur. Marshall yardımları ile Türkiye’de traktör sayıları artmış, sulama sistemleri geliştirilmiştir. Bu yardımların bir kısmı da Türkiye’deki yolların geliştirilmesi için kullanılmıştır. Mesela 1948 yılında 14961 km olan toplam yol uzunluğu 1957 yılında 21.266 km’ye ulaşmış yine aynı zaman periyodu içinde asfalt yolların sayısı da 816 km’den 4123km’ye çıkmıştır (Coşar ve Demirci, 2009: 31). Yine aynı dönemde Çiftçiyi Topraklandırma kanunu gündeme gelse de siyasi erki olan geniş toprak sahiplerinin itirazlarıyla bu proje pek başarılı olamamıştır.

Tarımın makineleşmesinin kırsal alanda işgücü fazlalığı yarattığı yazında sıkça tartışılmıştır (Zürcher 2004: 226; Kazgan 1966: 74-77; Şenyapılı, 2004: 116-119). Ancak tarımın makineleşmesinin yanında bu makineleşmenin gerçekleşme biçimi tarımsal işgücü fazlasının ortaya çıkışında etkili olmuştur (Tekeli 2008: 52; Munro, 1974: 650-652; Keyder 1983). Öte yandan bu makineleşmenin hangi köylüleri nasıl etkilediği, kimleri topraktan kopardığını anlamak önemlidir. Çok genel olarak söylenirse, geniş tarlaları olan tarımsal üreticiler kredilere ulaşip traktör edinebildiler ve üretime devam edebildiler (Tekeli 2008: 87-91; Aktan 1966). Bazı küçük tarla sahipleri ortaklaşa traktör alıp topraklarında kaldılar ancak küçük tarla sahiplerinin bir kısmı ise hane gelirini çeşitlendirerek makineleşmenin etkisini en aza indirmeye çalıştılar, mevsimlik işçilik bu stratejilerin başında gelmekteydi (Tekeli, 2008). Hane gelirini çeşitlendirebilenler bir süre daha kırsalda kalabildiler ancak bunu gerçekleştiremeyenler ve topraksız köylüler ya başka köylere gidip tarım işçisi olarak çalışmaya devam etmişler ya da kente göç etmeye başlamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından tarımsal ürünlere dayalı kalkınma denemeleri sonrasında 1960’lı yıllarda montaj sanayi ile ulusal üretimi arttırması planlanan İthal İkameci Sanayileşme uygulamaları başlamıştır (Altuğ ve diğerleri, 2008: 400; Aydın 2005: 90.). Pek çok diğer gelişmekte olan ülke gibi Türkiye’de bu dönemde küresel piyasalara sadece hammadde sağlamakla kalmayacak, ithal ikamesine dayalı sanayileşme ile bu piyasalara dahil olacaktır (Ataay 2001: 59-63). Bu yıllar bir anlamda Türkiye’nin tekrar devlet önderliğinde iktisadi gelişiminin sağlanılmasına yöneldiği yıllardı (Buğra, 2007; Zürcher, 2008; Boratav, 2010). Ülke içindeki sermayedarların ülke pazarı için üretim yapması ve devletin desteğiyle sanayi üretimine yatırım yapması teşvik ediliyordu. Bu şekilde milli sermaye yabancı sermaye ile daha az rekabet ederek karını arttırabilmiştir. Öte yandan Türkiye’deki iktisadi sistem

Batı'daki refah devleti modelini anımsatır bir biçimde ücretli çalışanların içerilmesini gerektiriyordu. Bu düzlemde devlet, toplumsal sınıflar arasında bir hakem rolü, kalkınmanın yöneticisi konumunu almıştı (Aydın 2010: 150). Tarımsal üretimin makineleşmesi köylüler üzerinde genel olarak kente doğru itici bir etki yaratırken kentte yeni gelişen sanayi ve işçi ihtiyacının bir çekim etkisi yarattı ve birinci dalga göç meydana geldi.

Bir taraftan kırdaki makineleşmenin ittiği öte taraftan da kent merkezlerindeki iş olanaklarının çektiği kırsal nüfus için de elbette ki göçün giderlerini, masraflarını karşılayabilecek bir kitle kentlere gelebildi. Küçük de olsa maddi bir birikimin yanı sıra, okuma yazma bilmek, duvar ustalığı gibi beceriye dayalı bir meslek sahibi olmak, hayatının bir döneminde sağlık, askerlik ya da geçici işler dolayısıyla büyük şehirlerde bulunmak, ya da bir tanıdığının büyük şehirlerde bulunması da köylerden kimlerin göç edeceği konusunda belirleyici olmuştur.

1980 sonrasında ise Türkiye kalkınma stratejisi olarak İthal İkameci Kalkınma stratejisini terk etmiş, neoliberal dalga ile birlikte yapısal uyum programlarını uygulamaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye'ye düşen yeni rol, rekabete dayanan küresel pazara emek yoğunluklu üretim ile katılmaktı. Rekabete dayalı küresel piyasa ile entegrasyon için, sermaye sahiplerinin üretim maliyetini düşürmeleri gerekiyordu ve bunun için de esnek ve parçalı bir işçi gücüne ihtiyacı vardı. Son 30 yılda çalışma hayatını düzenleyen yasalardaki değişikliklere bakıldığında da, işçileri koruyan yasaların daraldığı, buna mukabil, işverenleri, sermaye sahiplerini koruyan yasaların genişletildiği görülebilir. Sendikaların göreceli güçsüzlüğü ve yüksek işsizlik oranları da maaşların düşmesine yol açan diğer etkenler arasındadır. Yapısal uyum programlarının da desteklediği kar etme stratejilerinin bir sonucu olarak, enformal sektör belirgin bir şekilde genişledi. Esnek ve parçalı bir iş gücü amacına da hizmet edecek geçici, yarı zamanlı ya da taşeron çalışmaya dayalı işletmelerin sayısı arttı (Özar ve Ercan, 2004). Bu da kent merkezlerinde daha az beceriye dayanan yeni işler türetmiştir. Öte yandan 1980 sonrası tarımsal üretim için verilen sübvanseler ve krediler azalmış, tarımsal üretime önceki yıllara göre daha az yatırım yapılmaya başlanmıştır (Boratav, 2004; Buğra, 1998). Örneğin 1980 yılında 22 tarımsal ürün için sübvansiyon sağlanırken 1987 yılında desteklenen ürün çeşidi 10'da kalmıştır (Türkiye Kalkınma Bankası 2012: 13; Boratav 2004:165). Bu koşullarla birlikte kırsal nüfus için tarımsal üretimin getirisi düştü ve bu durum kırsal kesimin tarımsal üretimden çekilmesine yol açtı. Gerek daha az beceriye dayanan iş imkanlarının ortaya çıkması, gerekse tarımsal üretimin kırsal üretici için geri dönüşümünün azaltılması, kırsal alandan kent merkezlerine ikinci büyük göç dalgasını oluşturmuştur.

Kırsal Dayanışma Pratiklerinin Kent Hayatına Aktarılması

Köyler üretimin hane içinde de devam ettiği, ailelerin ihtiyaçlarını her zaman piyasaya başvurmadan karşılayabildikleri, içerden evliliklerin (endogami) yaygın olduğu, insanların yüzyüze ilişkilendiği ve hizmetlerin yokluğunda insanların salma ve imece pratikleriyle sorunlarını beraber çözdükleri toplumsal örgütlenmeye dayalı yerlerdir (bkz. Karpat, 1976; Delaney, 1991; Karaömerlioğlu, 2004; Özler, 2000; Szyliowicz, 1962). Türkiye'de yaşanan zincirleme göç sonucu ilk gelen göçmenler akrabalarını, aile üyelerini ve tanıdıklarını da şehirlere getirdiler ve gecekondu mahalleleri, komüniteleri oluşmaya başladı. 1955 yılında gecekondu nüfus toplam kentsel nüfusun %4.7'sini, 1960'da %16.4'ünü, 1965'te %22.9'unu, 1980'de %26.1'ini ve 1995 yılında ise %35'ini oluşturmaktaydı (Keleş, 2012: 494).

Gittikçe artan bu oran kırsal nüfusun kent yaşamındaki artan etkisine yansımasıdır. Kırsal nüfus kente elbette kırsal yaşam pratikleri, kültürleri, becerileri ile geldiler ve birçok sosyal politikanın yokluğunda bu becerileri sayesinde ayakta kalmayı başardılar. Kentel ve altyapı hizmetlerinden yararlanamayan göçmenler yine kırsal komunal iş görme pratiklerine döndüler. Kırsal alanda çoğu zaman imece ve salma pratikleriyle örgütlenerek ortak sorunlarını çözen köylüler, kentlere geldiklerinde de bu alışkanlıklarını sürdürdüler. Örneğin kırdaki dayanışma pratiklerinin, kendi kendine sorunlarını çözme alışkanlığının etkisi kentteki ulaşılabilir konut yokluğu ile birleşince kentlerde gecekondu yapılaşmaları ortaya çıktı. Bu alışkanlığın sürdürülmesinde Türkiye'deki sosyal devletin eksikliğinin önemli payı olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Gecekondu mahalleleri kente yeni taşınanları kentteki muhtemel işsizlik, evsizlik, sosyal dışlanma gibi tehlikelerden koruyan ve aynı zamanda kişilerin gecekondu yapımlarında ve mahallelerinin alt yapısını geliştirmelerinde kolektif hareket ederek dayanışma ağlarını besledikleri ve resmi kurumlara daha az başvurdukları bir alana dönüştü. Gecekondu komüniteleri kırsal göçmenlerin kente tutunmaları için elzemdi. Bu anlamda Payne (1984: 212), kırsal dayanışma pratiklerinin, özellikle de 1980 öncesi gelenler için, belediyeler, devlet kurumları tarafından sömürüldüğünü ileri sürer, zira gecekonducular kendi birikimlerini ve emeklerini kendi alanlarında kamusal faaliyetlere harcamış ve kendi bölgelerinin hızlı bir şekilde yerleşikleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

Kırsal göçmenlerin geldikleri yerle bağlantılarını sürdürmeleri ve bazı durumlarda köy-kent ayrımındaki salınımlar hayatta kalma stratejilerinden önemli bir tanesiydi (Tacoli, 1998: 149; Nelson, 1987: 193). Bu açıdan kente taşınanlar köyle var olan ilişkilerini bir anda bitirmemişlerdir. Kırsal bazıları kentte belirli bir zaman geçirdikten sonra çoğunlukla ekonomik nedenlerden ötürü köylerine geri dönüp sonra tekrar kente dönebiliyor, ya da masrafları kısmak için özellikle göçün ilk zamanlarında yılın önemli bir kısmında ailedeki kadınlar ve çocuklar zamanlarını köyde geçirebiliyordu. Bu durumda orada aileye ait tarlaların ve varsa evin elden çıkarılmamasının önemi anlaşılmaktadır. Ailenin bütün bireylerinin kente tamamen yerleştiği, düzenli geliri olduğu durumlarda bile aslında köydeki taşınmazların satıldığı çok sık rastlanır bir durum olmamaktaydı. Köyden beraberlerinde getirdikleri ya da yıl içlerinde kendilerine ara ara yollanan çeşitli erzak göçmenlerin yaşam masraflarını azaltmakta önemli bir girdi olmamaktaydı. Geline yerle kurulan yakın ilişkiler ilk gelen göçmenlerin kentte tutunamadıklarının bir göstergesi değildi.

Gecekondu bölgelerinin ortaya çıkması kentel örgütlenmeyi de dönüşümü olmayacak şekilde etkiledi. Pek çok etkinin yanında özellikle belirli bir inanç, etnisiteye ait ya da belli bir coğrafi mekandan gelen kırsal göçmenlerin aynı mahallelerde –zincir göçün etkisiyle- buluşması hemşeriliğin yanında kimliğin de ön plana çıkmasında etkin olmuştur. Kentlerde kurulmaya başlanan ve gelinen yere aidiyetin kurumsallaştığı ve sürdürüldüğü hemşeri dernekleri bile aslında kırsal göçmenlerin kentteki görünürlülüğün ve buradaki hayatın bir parçası olmaya başladıklarının önemli bir göstereydi. Hemşeri dernekleri bir yandan kent merkezlerinde birbirlerini tanımayan hemşerileri birbirinden haberdar edip, ilişkilerin yakın tutulmasını sağlarken, resmi kurumlar ile ilişkilenecek, hangi hastaneye gidilir, hangi okula çocukları gönderilmelidir, hangi sektörde iş bulunur, gecekondu nereye yapılır, malzeme nereden alınır gibi konularda hemşehriler arasında bir dayanışma ağı oluşturmuştur (Fliche, 2005; Hersant ve Tourmarkine, 2005).

Kırsal Kökenlerin Kentsel Örgütlenmeye Etkisi

Türkiye’deki iktisadi kalkınma modelinin gelişmesi her ne kadar kentsel alanda işgücüne ihtiyacı doğursa da kayıtlı ekonomide var olan işler kırdan göç edenler için yetersizdi. Kırsal göçmenlerin büyük çoğunluğu için başlangıçta büyük bir sermaye ve eğitim gerektirmemesi nedeniyle enformel piyasa tek seçenek olmuştur. Yapısal uyum programlarının desteklediği kar etme stratejilerinin bir sonucu olarak, 1984-1985 ve 1986-1987 arasındaki dalgalanmalara rağmen enformel sektör belirgin bir şekilde genişledi. 1980 yılında %8.9 olan enformal ekonominin oranı 1984 yılında %11.4’e ve 1989 yılında %15.7’ye çıkmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2000: 21). Bu süreçte esnek ve parçalı bir iş gücü amacına da hizmet edecek geçici, yarı zamanlı ya da taşeron çalışmaya dayalı işletmelerin sayısı arttı. Bu da kent merkezlerinde daha az beceriye dayanan yeni işler türetti.

Hızlı kentleşme yaşayan pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kırsal göçmenler işçileşmekten öte enformel girişimcilere dönüştüler. Kente daha erken göçmenlerin (bir kısmı, küçük sermayelerle başladıkları işlerde başarılı oldular. Yine bir kısmı işlerini büyütürken kendilerinden sonra kente göç eden hemşerilerini yanlarında işçi olarak çalıştırmaya başladılar. Hemşerilik kodlarıyla yürüyen ve kimliğin önem arz ettiği güven ilişkisi bu tip iş yerlerinde ücretlerin, mesailerin, molaların ve diğer faktörlerin belirlenmesinde en önemli dinamiklerden biri haline geldi. Öte yandan bazı göçmenler enformel piyasalarda öyle başarılı oldular ki bazı enformel iş kolları tek bir hemşeri grubunun yönetimi altına girdi (Erder, 1996; Önen, 1997). Bu alanda da hemşerilik kodlarının temelindeki güven ilişkisinin önemli olduğunu söylemeye gerek bile yoktur.

Hemşerilik ilişkisi aslında Türkiye’deki kentsel ve kırsal alanda yaşanan büyük dönüşümlerin buhranını azaltan, Kıray’ın değişimiyle “tampon mekanizmalar” oluşturmuşlardır. Kıray’a göre tampon mekanizmalar toplumun hızlı ya da kapsamlı değiştiği anlarda, her iki temel yapıda da yer almayan ancak değişim içinde ortaya çıkan ve bütünleşmeyi mümkün kılan kurumlar ve bağlar olarak görülür ve eski kurumlara yeni işlevler kazandırır (1964:7). Hemşerilik, kişinin doğduğu ve sürekli yaşadığı yerde anlamlı bir kategori oluşturamaz, zira bu mekanlarda coğrafi köken “biz ve onlar” ayrımı yaratabilecek ve bu ayrımında “biz” grubundakileri güven ilişkisi doğurabilecek bir ortaklıkla birbirine bağlayamaz. Oysaki göçle birlikte yeni gelinen yerdeki tehlikelere, yabancılığa karşı hemşerilik göçmenlerin kentle ilişkilenmesini düzenleyen önemli bir kategori olarak öne çıkar. Kente göç eden gruplar kendi kültürel birikimlerini ve ilişki ağlarını kente taşırlar. Dayanışmacı yanı ağır basan bu ilişkilerle coğrafi kökenlere dayalı gruplar oluşur ve bu gruplar kente göç edenlerin kentsel yaşama “sorunsuz” katılmalarının bir yolu olarak da görülür (İnat, 2006).

Hemşeriliğin üzerinde temellendiği dayanışma ve yardımlaşma dokusu Türkiye’de 1970’ler itibariyle kurumsallaştı ve hemşeri derneklerinin ilk nüvelerini meydana getirdi. Hemşeri dernekleri kırsal dayanışma örüntülerinin kente taşınmasının resmi örgütsel yüzünü oluşturdu. 2006 yılı İç işleri Bakanlığı Dernekler Dairesi başkanlığının verilerine göre Türkiye’de yarısı 8434 adet hemşeri derneği mevcuttur ve bu dernekler Türkiye’deki bütün derneklerin %10’unu teşkil eder (Sivil Toplum Akademisi, tarihsiz). Bu derneklerin yarısından fazlasının İstanbul’da yer alması bir tesadüf değildir zira kente uyumun zorluğu, iş bulma ve barınma güçlüğü gibi sorunlar, daha çok büyük şehirlerde gerçekleştirildiği için hemşehri dayanışmasına en çok bu alanlarda ihtiyaç duyulur (İnat, 2006: 45). Zaman içinde hemşeri derneklerinin sadece sayıları ve üye sayıları değil etki alanları da arttı. Örneğin 1997 yılında İstanbul’da 1922 adet hemşehri derneği var iken (Narlı, 1999; aktaran Aktaş ve

diğerleri, 2006) 2006 yılında bu sayı iki katına çıkarak 3.876'ya ulaşmıştır (Aktaş ve diğerleri, 2006). Günümüzde bu tip örgütlenmeler siyasette, kentsel dönüşüm uygulamalarında ve küçük ölçekli iktisadi girişimlerde, kooperatifleşmede bir şekilde etkindir. (Kurtoğlu, 2005; Erder, 1996; Çaymaz, 2005).

Bu örgütlenmelerin etki alanlarını şekillendiren temel dinamikler kırsal göçmenlerin kent yaşamında yer edinmeleri sürecinde ve devletle kurdukları ilişkilerde edindikleri rollerde ortaya çıkmıştır. Devletin sunduğu hizmetlerde yaşanan eksikliklerin yine devlete ve onun bürokratik örgüt yapılarına iletilmesi yoluyla çözülmesi gerekirken, bürokratik örgütlerin bu insanlara yaklaşımı genelde onları yabancılaştırıcı etki yapmıştır (Heper, 1982 aktaran Kurtoğlu, 2005). Hemşeri ilişkilerini ve örgütlenmelerini içerecek biçimde oluşan cemaatsel ilişki yapıları, eşitsizliklerin kişinin ve dahil olduğu cemaatsel ilişki yapısının yararına olacak şekilde giderilmesinin ana araçlarından birisi olmuştur. Bu nedenle, hemşeri dernekleri ve bu örgütler çerçevesinde gelişen ve örgütlerin de beslendiği toplumsal ilişkiler, devlet ve kırsal göçmenlerin daha sorunsuz ilişkiler kurmasında, bir yandan da kamusal kaynakların kişi ya da grup yararına dağıtılmasını sağlamak isteyenler için kolaylaştırıcı bir tema veya ilişki türü olmakta ve bu doğrultuda yoğun olarak kullanılmaktadır (Kurtoğlu, 2005).

Sonuç

1950'li ve 1980'li yıllarda Türkiye'nin kalkınma politikasında meydana gelen hızlı dönüşümler, ülkenin toplumsal ve mekansal yapısını da etkilemiş, temelde kaynakların coğrafi olarak eşitsiz dağılımına cevap olarak kırdan kente iki dalga göç meydana gelmiştir. Kente gelen köylüler kırsal alandaki örgütlenme ve toplumsal ilişki geliştirme pratiklerini de kente taşımış, bu durum hem onların kentlerde kalıcı olabilmelerini sağlayan yaşam stratejilerine dönüşmüş hem de şehirlerde yeni örgütlenmeler meydana getirerek var olan örgütlenmeleri de derinden etkilemiştir. Bu çalışma da ortaya konulmaya çalışılan, Türkiye'de hemşeri derneklerinden, küçük işletmelere ya da sonradan büyüyen işletmelere kadar pek çok kurumun örgüt kültürünü, örgüt yapısını anlayabilmek için Türkiye'deki köylülüğün geçirdiği değişimi anlamının elzem olduğudur.

Hemşerilik kodları üzerinden yürüyen söz konusu enformel örgütlenme pratiklerinin, Türkiye'nin makro-ekonomik ve kültürel yapısı üzerindeki etkilerinin sadece sektörel verilere yansıyan kısmı üzerinden bile anlaşılması olanaklı olabileceken bu tür verilere erişilemiyor olması, devletin iktisadi örgütlerinin analize konu olan bu enformel sektörleri göz ardı ediyor olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Benzer şekilde ana akım örgüt kuramı çalışmalarının da, yukarıda tartışıldığı şekilde bu enformel örgütlenme biçimlerini ve oluşan enformel örgüt yapılarını konu edinmediğini görmekteyiz. Örneğin, Örgüsel davranış alanının konu ve kapsam itibarıyla köylüleri ve kırsal hayatı yadsıdığı söyleyebiliriz. Örgütsel davranış kırsal ve tarım sektörü örgütlenmesi yerine endüstri devrimi sonrası gelişen ekonomik örgütlerle ilgilenmiş, şehir yaşamını temel alan modern örgüt kuramları gibi köylüleri ve kırsal kesim davranışlarını ötekileştirmiş veya yok saymıştır. Nihayetinde bu örgütlerde bulunan söz konusu bu insanlar birincil köylülerdir. Bir fabrika işçisinin kökenlerine indiğinizde bir köylü; kapitalist bir sanayicinin kökenine indiğinizde bir toprak sahibi; bir yöneticinin kökenlerine indiğinizde çiftçiye ulaşılacaktır (Burrell, 1997: 98).

Örgüt kuramı adına bu çalışmadan çıkarılacak sonuçlardan bir tanesi, analizi seviyesini insan hayatı ve örgütlenme temeline indirdiğimizde, ana akım örgüt kuramı yazınına konu olmayan birçok farklı örgütlenme ve örgüt biçimine ulaşacağımızdır. Ackroyd'un da (1992: 102) belirttiği gibi, bu örgütlenme biçimlerini yadsıyarak ana akım örgüt kuramı yazını toplumun belirli bir zümresine hizmet eden, kendi içerisine kapalı ve elde ettiği verileri toplumun diğer kesimlerinin kullanımına açık olmayan bir alan olarak kalacaktır. Bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılan ise, örgüt kuramı yazının kapsamını genişlemesi için örgüte ve örgütlenmeye olan bakışımızı değiştirmemizin yeterli olacağını ortaya koymaktır. Konunun kültürel boyutu ele alındığında, farklı toplumsal gelişime sahip birçok kültürde de, farklı örgütlenme ve örgüt yapıları ile karşılaşmamız mümkün olacaktır. Bu durum yine, örgüt kuramı alanının kapsamının genişlemesini ve araştırmacılara yeni çalışma alanı yaratılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Ackroyd, S. (1992), "Pradigm Lost: Paradise Regained", Reed, M. ve Hughes, M. (Der), *Rethinking Organizations: New Directions in Organization Theory and Analysis*, ss. 102-119, London: Sage

Adorno T. W. ve Horkheimer, M. (2010), "Aydınlanmanın Diyalektiği" Çev. Ülner, N. Ve Karadoğan E. Ö., İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Aktan, R. (1966), Problems of Land Reform in Turkey, *Middle East Journal*, 20(3), 317-334

Aktaş, E., Aka, A., ve Demir, M. C. (2006), Türkiye'de Hemşehri Dernekleri ve Kırsal Dönüşüm, *MPRA*, May, 2008

Altuğ, S., Filiztekin, A. ve Pamuk, Ş. (2008) Sources of long-term economic growth for Turkey, 1880–2005, *European Review of Economic History*, 12(3), 393–430.

Ataay, F. (2001), Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü, *Praksis*, 2, 53-96

Alvesson, M. ve Willmot, H. (2003). "Studying Management Critically", Delphi: Sage Publications

Aydın, Z. (2010), Neoliberal Transformation of Turkish Agriculture. *Journal of Agrarian Change*, 10(2), 149–187

Aydın, Z. (2005), *The Political Economy of Turkey*, London: Pluto Press

Boratav, K. (2004), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge Yayınları

Buğra, A. (1998), The Immoral Economy of Housing in Turkey. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22(2) 303–317

Buğra, A. (2007), Poverty and Citizenship: An Overview of the Social –Policy Environment in Republican Turkey. *International Journal of Middle East Studies*, 39(1), 33-52

Burrell, G. ve Morgan, G. (1979), *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*, London: Heineman Educational Books

Burrell, G. (1997), *Pandemonium: Towards a Retro-Organization Theory*, London: Sage Publications

Coşar, N. ve Demirci, S. (2009), Incorporation into the World Economy: From Railways to Highways (1850–1950). *Middle Eastern Studies*, 45(1),19-31

Çaymaz, B. (2005), İstanbul’da Niğdeli Hemşehri Dernekleri. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (2)

Deetz, S. (1996), Crossroads:Describing Differences in Approaches to Organization Science: Rethinking Burrell and Morgan and Their Legacy, *Organization Science* c. 7, s. 2, ss. 191-207

Delaney, C. (1991), *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.

Erder, S. (1996), *Ümraniye İstanbul’a Bir Kent Kondu*, İstanbul: İletişim Yayınları

Fliche, B. (2005), “The *Hemşehrilik* and the Village: The Stakes of an Association of Former Villagers in Ankara” *European Journal of Turkish Studies*, 2.<http://ejts.revues.org/385> [Erişim Tarihi 08.10.2012].

Foucault, M. (2011), *Bilginin Arkeolojisi*, Çev. Urhan V., İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Geuss, R. (2013) *Eleştirel Teori*, Çev. Keskin, F. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Halis, M. (2011), "Pre-Modernden Post Moderne Örgütsel Evrim", *Reforma, Manas Journal of Economics and Administrative Sciences*, c. 3. s. 51

Hemmasi, M. ve Prorok, C.V. (2002), Women’s migration and quality of life in Turkey *Geoforum*, 33(3), 399-411

Hersant, J. ve Toumarkine, A. (2005), Hometown Organisations in Turkey: An Overview”, *European Journal of Turkish Studies*, 2. <http://ejts.revues.org/397> [Erişim Tarihi 30.11.2010]

İnat, Ş. (2006) *Sivil toplum kuruluşu olarak hemşehri dernekleri ve kentleşme süreci (Antalya örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Isparta

Karaömerlioğlu, A. (2009) *Orada Bir Köy Var Uzakta: Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. Unpublished paper presented at Çağdaş Türkiye Seminerleri Public Speech, Osmanlı Bankası Araştırma ve Kültür Merkezi. 21.03. 2009, İstanbul

Karpat, K. H. (1976), *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*, Cambridge: Cambridge University Press

Kazgan, G. (1966), *Tarım Ekonomisi ve İktisadî Gelişme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları

Keleş, R. (2012), *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi

Keyder, Ç. (1983), Paths of Rural Transformation in Turkey. *The Journal of Peasant Studies*, 11(1), 34-49

Kıray, M. (1964), *Ereğli: Ağır Sanayiden önce Bir sahil Kasabası*, Ankara: DPT Yayınları

Kurtoğlu, A.(2005), Mekansal bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler. *European Journal of Turkish Studies*, 2. [Online]. Available at: <http://ejts.revues.org/375> [Accessed on 07.04.2012]

Küçükalp, K. (2008), *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Bursa: Sentez Yayıncılık

Linstead, S. A. (2004). "Introduction: Opening Up Paths to a Passionate Postmodernism", (Der.) S. A. Linstead, *Organization Theory and Postmodern Thought*, ss. 1-14, London: Sage Publications

Liotard, J. F. (1994), *"Postmodern Durum"*, Çev. Ahmet Çığdem, Konya: Vadi Yayınları

Munro, J.M. (1974), Migration in Turkey. *Economic Development and Cultural Change*, 22(4), 634-653

Nelson, N. (1987), Rural-Urban Child Fostering in Kenya: Migration, Kinship Ideology, and Class". J.Eades (der). *Migrant, Workers, and the Social Order* içinde, Londra ve NewYork: Tavistock Publications, pp.181-198

Önen, E. (1997), "Kent, Dayanışma ve Hemşehrilik Dernekleri." 2. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*

Özar, Ş. ve Ercan F. (2004), Emek Piyasaları: Uyumsuzluk mu Bütünleşme mi? İçinde N.Balkan and S. Savran (Eds). *Neoliberalizmin Tahribatı: 2000'li yıllarda Türkiye*. İstanbul: Metis, ss. 191–210

Özler, I.Ş. (2000), Politics of the Gecekondu in Turkey: The Political Choices of Urban Squatters in National Elections, *Turkish Studies*, 1(2), 39-58

Payne, G.K. (1984), Ankara, *Cities*, 1(3), 210-214

Şenyapılı, T. (2004), *Barakadan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanin Donusumu: 1923-1960*. İstanbul: İletişim Yayınları

Szyliowicz, J.S. (1962), The Political Dynamics of Rural Turkey. *Middle East Journal*, 16(4), 430-442

Tacoli, C. (1998), Rural-Urban interactions: a guide to the literature, *Environment and Urbanization*,10(1), 147-166

Tekeli, İ. (2008), *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2000), Estimating the Underground Economy in Turkey. <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper43.pdf> [Erişim Tarihi 29.01.2014].

Türkiye Kalkınma Bankası (2012). "Kalkınma Sürecinde Tarım Sektörü: Gelişmeler, Sorunlar, Tespitler Ve Tarımsal Politika Önerileri", Cilt II . [Online] http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2004-GA/GA-04-07-20_Kalkinma_Surecinde_Tarim_Sektoru_CiltII.pdf. [Erişim Tarihi 29.01.2014].

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 50 Temmuz – Ağustos 2015

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Turner, B.A. (1990), "Introduction", B. A. Turner (der.), *Organizational Symbolism*, Berlin: de Gruyter, ss 1-11

Üstdiken, B. ve Leblebici, H. (2001), "Organization Theory", N. Anderson, D. S. Ones, H.K. Sinangil, C. Viswesvaran (Der.), *Handbook of Industrial, Work and Organization Psychology*, ss. 377-397, Londra: Sage

Üstüner, Y. (2006), "Örgüt Bilimi Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 3, ss. 1-21.

Yıldırım, E. (2010), "Örgüt Kuramında Yeni Gelişmeler:Postmodern ve Eleştirel Bakış", (Der.) A.S. Sargut ve Ş. Özen, *Örgüt Kuramları*, ss. 379-406, Ankara: İmge Kitabevi

Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A Modern History*. London& New York: I.B.Tauris.